

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה
החשובה הודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"ב ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 710

מסכת שבת פ"ח - צ"ד ♦ כלאים ב'ב' - ז'

בס"ד, י"ז טבת תשע"ג

השבוע בגליון

- ♦ ההבדל בין דגים שמתו לדגים שניצודו
- ♦ משלוח מנות - בשני כלים!
- ♦ משלוח מנות ממספר מנות קטנות
- ♦ כלאים מרצון ושלא מרצון

- ♦ כפיית אדם להתחייב
- ♦ סתירה בין שני פסקי ה"שולחן ערוך"
- ♦ יש פשרה ויש פשרה
- ♦ כיצד נאכלים דגים וחגבים?

דבר העורך

טוב סחרה מכל סחורה

אחד מגדולי הדור לפני כמאתיים שנה, היה רבי שלמה זלמן, רבה של מיר. ספרו "שלחן שלמה" שימש בזמנו כעין קיצור שולחן ערוך, ואף רבינו ישראל הכהן מראדין השתמש בו רבות בעת חיבור יצירתו, משנה ברורה, כמוזכר בהקדמתו, וכן לאורך הספר. רבי שלמה זלמן חותם את הקדמתו לספרו, תוך ציון כי הוא בנו של "הרב ה"ה החסיד המפורסם מוה"ר יהודה לייב זל"ה", הנקרא בפי כל ר' לייב מירקס". על ר' לייב מירקס זה מסופר המעשה הבא, מפי מקורות מהימנים.

העגלון קיבל תשלום כפול

בעשירית מן התשלום העודף הוא שכר שוליייה שיחזיק את המושכות בעת שהוא מתנמנם על מקומו, וידרבן את הסוסים קדימה - לייפציגה. **כרסתנים** ורזים, גבוהי קומה ושאינם כאלו, שהמכנה המשותף היחיד ביניהם היה פרנסה, או נסיון לפרנסה, ממסחר בבדים, שרועים היו על מושביהם, ראשיהם מתנדודים בקצב אחיד עם הלמות פרסות הסוסים. עצים עבים חלפו ביעף, ירח מלא ליווה את העגלה לאורך הדרך והאיר את פני היושבים בעגלה, כאשר נבעתו מחמת גומה קטנה שהקפיצה את העגלה והחרידה את שנתם.

ר' לייב הרים את ספרו גבוה יותר. הוא ישב דחוק בין שני סוחרים, ככל הנראה עייפים ביותר. זאת למד מן העובדה שמפעם לפעם היה עליו להתאמץ בכל כוחותיו, כדי להסיט הצידה את משקלם ממנו והלאה. הירח האיר יפה את האותיות השחורות, והוא שמח על ההזדמנות שנקרתה בפניו ללמוד באישון ליל, ללא טרדות. כאן איש אינו דופק על הדלת ומבקש דבר-מה. ילד אינו בוכה באמצע הלילה. שקט. לילה. יער. כרכרה. לימוד תורה רצוף בשקיקה.

דף פח/א מכאן מודעה רבה לאורייתא

כפיית אדם להתחייב

אדם שכפוהו למכור את נכסיו והסכים לעשות כן ומכרם, מכירתו חלה. כך קובעת הגמרא במסכת בבא בתרא (מז/ב), וכן נפסק להלכה (שולחן ערוך, חו"מ, סימן ר"ה, סעיף א'). טעם הדבר: בעל הממון הסכים למכרו תמורת ממון.

שלושה אמוראים עוסקים בסוגייתנו בדברי אגדה על מעמד קבלת התורה והתחייבות עם ישראל לקיום מצוות התורה.

רב אבדימי אומר כי מתן תורה נעשה בכפייה: "כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם". רב אחא בר יעקב הוסיף על כך, כי מכאן "מודעה רבה לאורייתא", היינו: מאחר שכך הם פני הדברים, הרי שלכאורה, כאשר יהודי ייתבע על כך שלא קיים תורה ומצוות, מצוייה בפיו טענה, שהסכמת אבותינו במעמד הר סיני חולצה מהם בכפייה. רבא הוסיף ואמר, כי אף על פי כן, בתקופת מרדכי ואסתר, לאחר נס ההצלה, שבו היהודים וקיבלו על עצמם את התורה מרצון, כנאמר "קיימו וקבלו".

אין כל ספק, אומרים גדולי הראשונים, כי אין ללמוד גמרא זו כפשטותה. שאם לא כן, מדוע גלו ישראל מארצם? מדוע נענשו על עוונותיהם עוד בטרם ימי מרדכי ואסתר אם לא קיבלו את התורה?! הראשונים והאחרונים מאריכים לבאר את הדברים בדרכים שונות, ואנו נתמקד בגוף הטענה של הגמרא, שכפיית אדם להסכים לבצע מעשה מסוים, אינה ברת תוקף (ראה תוס' ד"ה "כפה" ובחי' הרמב"ן, שו"ת הריב"ש סי' ל"ב, "בית הלוי" על התורה פרשת יתרו ועוד, וע"ע ריטב"א בסוגייתנו).

בראש ובראשונה יש לתמוה, הרי אנו מקבלים שכר על המצוות, מה מקום, איפוא, יש לטענה, כי מאחר שישראל נכפו להסכים לקבל את התורה, הסכמתם אינה מחייבת, וכי אין הדבר דומה למי שהסכים למכור את נכסיו תמורת שכר? הרי קיבלו ישראל שכר המצוות על הסכמתם זו!

צעילוי נשמת

מרת **פראדל שטרן** ע"ה
ב"ר יחזקאל הלוי ז"ל נלב"ע ז"ל בטבת תשנ"ח
שמואל מונדרר ז"ל
ב"ר פנחס ז"ל נלב"ע ז"ל בטבת
וזוג' מרת **שרה מונדרר** ע"ה
ב"ר יעקב ז"ל נלב"ע ז"ל בטבת **תנצב"ה**
הונצחו ע"י ידידיו הר"ר **יעקב פנחס מונדרר** זוג' מרת **מרים** שיחי - בלגיה

צעילוי נשמת

מרת **זיסל אוסלקה** ע"ה
ב"ר פנחס יוסף הלוי ז"ל
נלב"ע ז"ל בטבת תשס"א
תנצב"ה
הונצחה ע"י חתנה ובתה ידידיו הר"ר **שלמה לוי** הי"ו
וזוג' מרת **עדינה** תח"י וב"ב - תל אביב

צעילוי נשמת

מרת **חנה פרל זילברברג** ע"ה
ב"ר אליעזר יששכר דב ז"ל
נלב"ע ז"ל טבת תשס"ה
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה ידידו
הר"ר **מנחם צבי זילברברג** ומשפ' שיחי

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה לקס** ז"ל ב"ר שלום ומלכה ז"ל
נלב"ע כ"ב בטבת תשס"א **תנצב"ה**

הונצח ע"י זוג' מרת **חנה לקס** תח"י - גבעת שמואל, וילדיו: **לקס** - שוהם, **ג. לקס** - יד בנימין, **ד. קליין**, **מ. בוקובזה** - גב"ש

כפייה להתחייבות עתידית: הגאון רבי שלמה זלמן ליפשיץ זצ"ל, רבה של וורשא, בעל חמדת שלמה (שו"ת חו"מ סימן י"ג) עומד גם הוא על מדוכה זו בקשר לשאלה מעניינת שהוצגה בפניו: יהודי אולץ להתחייב ממון תמורת טובת הנאה שהוענקה לו. לכאורה, הרי הוא כאדם שאולץ למכור את נכסיו. מאידך, יתכן שדווקא מקח מאולץ המסתיים בו במקום - תקף, מפני שכעת המוכר גומר בדעתו באופן מלא לבצע את המקח, תוך כדי ביצועו והעברת הנכסים לידי הקונה. אולם, כאשר מאלצים אותו להסכים להתחייבות עתידית, אין בכך כדי לחייבו.

טעם הדבר, למרות הסכמתו, בל נשכח שהוא נכפה ומאולץ להביעה. מעתה, אם באותו מעמד הוא מסכים וגם מבצע, מוציא את הממון מרשותו, אזי יש לכך תוקף, אולם, כל עוד לא הושלם ההליך, אין לו כל תוקף.

הוכחה לחילוק זה הוא מביא מגמרתנו, בה נאמר כי קבלת עול תורה ומצוות בהר סיני נעשתה בכפייה. שכן, הם הביעו הסכמה לבצע התחייבות עתידית לאורך זמן.

סתירה בין שני פסקי ה"שולחן ערוך": בהבחנה נאה זו הוא מיישב סתירה בולטת בין שני פסקים בשולחן ערוך, אשר רבים עמלו לנסות ליישבה. שולחן ערוך (חו"מ סימן י"ב סעיף א') פוסק, כי מי אשר אולץ להתפשר עם בעל דינו ולהגיע איתו לעמק השווה בדיון ממוני שהתגלע ביניהם, אינו מחוייב להסכמתו, מפני שאינה ברת תוקף, אחר שחולצה ממנו בכפייה. ואילו בהלכה אחרת (סימן ר"ה סעיף ג') נפסק בשולחן ערוך שפשרה שנכפתה על אדם, תקפה ואין בכוחו לבטלה!

יש פשרה ויש פשרה: ובכן, אומר בעל חמדת שלמה, שתי פשרות אלו שונות לחלוטין. זו הראשונה היא הסכמה לבצע הליך ממוני בעתיד, ואילו בפשרה השנייה מדובר על הליך ממוני מיידי. לפיכך, בהלכה הראשונה נפסק כי הפשרה אינה ברת תוקף, לפי שביצוע מתקיים לאחר שהנכפה כבר אינו מסכים לה. ואילו הפשרה השנייה מתבצעת במעמד הכפייה, בעודו מעניק את הסכמתו לביצועה הממשי.

דף צ/ב בל תשקצו

כיצד נאכלים דגים וחגבים?

שולחן ערוך פוסק (י"ד סימן י"ג סעיף א') כי "דגים וחגבים אינם טעונים שחיטה", והרמ"א מוסיף בשם הראשונים: "אבל אסור לאכלן חיים משום בל תשקצו", כלומר, אסור לנגוס בהם בעודם חיים, זאת על פי המבואר בסוגייתנו ובבעלי התוספות (ד"ה דלא), כי האוכל דג או חגב חי עובר על איסור זה (ביאור הגר"א שם ס"ק ה').

"אין לאכול דגים וחגבים חיים": משפט קצר שכתב בנושא רב סעדיה גאון, והובא בגירסאות שונות, עורר פולמוס רב לאורך שנים. בית יוסף (סימן י"ג) מביא, כי רב סעדיה גאון כתב, שאין לאכול חגבים ודגים חיים, אך תמהו עליו ביותר, שהרי אין כל איסור בדבר. הם הבינו שכוונתו היא, שאסור לאכול גם נתחים שנחתכו מהם בעודם חיים, ולא רק לנגוס מהם בעודם בחיים. בית יוסף מסביר, כי אכן לא התכוון רב סעדיה גאון לאסור אכילת נתחים אלו, כי אם לאכול את החגב או את הדג בעודו חי.

אחרים ציטטו את רב סעדיה גאון כמי שאוסר לאכול חגבים מתיים! (שו"ת הגאונים, גאוניקה, עמוד 45). האם אכן כך סבר רס"ג? בעלי התוספות מביאים תוספתא מפורשת המתירה אכילת חגבים בלא שחיטה, ומלבד תוספתא זו קיימות ראיות אחדות מבוססות שאכילת חגב מת מותרת, כגון, הגמרא בסוגייתנו האומרת, שיש למנוע מן התינוק לשחק עם חגב ממין טמא. שמא ימות החגב ויאכלנו התינוק. מוכח, כי אין כל מניעה שהתינוק יאכל חגב טהור מת. התמיהה אף מתגברת נוכח העובדה, כי במקורות שונים מופיע בשם רס"ג, כי אף דגים שמתו אסור לאכול. היתכן?

ההבדל בין דגים שמתו לדגים שניצודו: יש המבארים, כי אכן שיטה ייחודית לו לרס"ג והיא מבוססת על כך, שמקור ההיתר לאכול דגים שלא שחטו הוא מן הפסוק (במדבר יא/כב): "אם את כל דגי הים יאסף להם", ממנו משמע, כי די באסיפת הדגים ואין צורך בפעולה נוספת כדי להכשירם לאכילה. רב סעדיה גאון למד, כי מותר לאכול אף ורק דגים וחגים שנאספו, שניצודו חיים בידי האדם ולאחר מכן מתו. אך דגים שמתו במים לפני שעלו ברשת, או חגבים שגוועו בטרם ניצודו, אסורים (שו"ת שארית יהודה י"ד סי' י"ג, ועיין גם שו"ת מהרשד"ם י"ד סי' י"ג, ודרכי תשובה שם סק"ה, וע"ע אנציקלופדיה לתלמודית, ערך חגבים, עמוד תקע"ח).

אחרים אומרים כי אין להעלות על הדעת לפרש כן את שיטת רס"ג, אחר שהוא עצמו כתב בפירושו לתורה (הוצאת מוסד הרב קוק עמודים קפ"ה, קפ"ח, קצ"ב), כי דגים וחגבים מותרים בין מתיים בין חיים, והוא טורח להדגיש ולהוכיח כי אין צורך ב"אסיפת" הדגים ובציידם כדי להתיר את אכילתם!

לקראת בוקר ע"ף והביט סביבו. הוא לא היה בטוח כי היה זה בנן מצד בני משפחתו לשלוח אותו אל היריד, אך משה היה רצונם, לא מצא עילה להתנגד. בכיסו שכנו אלפיים רובל, אותם המפידו בני ביתו ברשותו באמרו: "אנחנו ישרא כאן להמשיך לטפל בעסק, ואתה סע ליריד וחזור עם סחורה לשנה הבאה".

בנהיגים לליפשיץ השתומם ר' לייב לשמע העובדה, כי היריד נמתח על פני חודש. "חודש ימים?", תהה בינו לבין עצמו, "בשביל חתיכת בד? חודש? חודש? הרי בחודש, שהוא שלושים יום, שהוא ארבעה שבועות ועוד, שהוא עשרים ותשעה ימים ועשרים ותשעה לילות, שהוא... אפשר להספיק ללמוד את מסכת... ואת ה...".

חודש... גיחך ר' לייב בינו לבין עצמו, בשעה שעשה את דרכו אל בית המדרש בליפשיץ. הוא נכנס פנימה וחיוך זרח על פניו למראה ארון הספרים העמוס. איי, איי ר' לייב, עולם הבא בעולם הזה, תתחיל ללמוד, לפני שייגמר החודש. הוא כבר הכיר את עצמו, ומיד עשה לעצמו סימן לזכור בסוף החודש לרכוש בד עבור החנות.

נעימותיו של ר' לייב מילאו את חלל בית המדרש, הסתלסלו בינות הנברשות העתיקות, שבו כהד אל נפשו ויהי ר' לייב כנער צעיר. חודש ימים ללא טרדות, ללא כל הפסקות. תורה. תורה. תורה. בלילות היה חולץ בליבו רטט זעיר של פחד, אולי ושמו יורידו משכרו בעולם הבא בגין הנאתו המרובה בעולם הזה בלימוד התורה. אך הוא זכר היטב, כי אדרבה, זו היא מטרת היהודי בעולם. ללמוד תורה בהנאה צרופה. או אז, היה עולה על יצועו, ותערב עליו שנת.

היתה זו שעת צהרים. ראשו של ר' לייב היה שעון על ידיו, אלו היו שעונות על ברכו וזו שעונה היתה על הספסל. סוגיה עמוקה. אחוז מחשבות פנה אל אדן חלון בית המדרש, לשאוף אויר צח. שרעפי משתרגים גבוה מעל גבוה, ועיניו פקוחות אך אינן מבחינות. המולה רבת התרחשה ביריד. אורזים. הולכים הביתה. היריד נגמר. קולו הגרוני העמוק של סבל גברתן, חדר לתוככי בית המדרש. "הביתה".

ר' לייב ננער לפתע. חודש? עבר חודש? **בזריות** נעורים הוא העטה על גופו את מעילו העליון, ובעודו ממלמל בהשתאות "ימינו-צל-עובר", אץ רץ אל מה שונתה מן היריד, כדי לתפוס משהו.

דרכי היריד לא היו מלאות. פה ושם התרוצצו אנשים שהאחור הפך להם לטבע, והוא ר' לייב מחפש בעיניים נואשות לקנות סחורה. הנה, בד אדום, נראה משובח, תויתו העידה עליו כי הוא משמש לסימון דרגת ענבדי בית המלוכה. לבטח בד משובח הוא, שח ר' לייב בינו לבין עצמו, שלל את אלפיים הרובל לכיסו של הסוחר ההמום, ולא ידע ר' לייב, בעודו מפקח על הסבלים שהעמיסו את גלילי הבד הענקיים, כי השימוש בבד זה הוא מועט ביותר, לסימון דרגות בלבד, ואף סוחריה הגדולים ביותר של ארצו, אינם צורכים בשנה כמות כה גדולה.

שוב אפפוהו השקט, הלילה והיער, בתוככי הכרכרה העושה את דרכה לביתו, ויישר ר' לייב שלו ושאגן, וישקוד על תורת ה'.

בני ביתו מצמצו בעיניהם למראה גלילי הבד האדום שנפרקו בזריות בפתח חנותם. הוא לא נבהל כלל כאשר שחו בפניו כי אין כל שימוש בבד זה, וכי גם אם ניניו ימשיכו במסחר בדים, ספק אם יזכו לראות את פיסת הבד האחרונה נמכרת.

הוא לא נבהל. עסקתי בתורה בהתמדה גדולה בימים אלו, ואין ספק שלא נפסיד דבר, אמר לבני ביתו.

כעבור חודש, שוטט בין סוחרים מיר נכרי בעל שפם מטופח בנשם רדזוויל, והציג עצמו כמנהל חצרו של הדוכס מנשוויי הסמוכה למיר. הדוכס החליט לפתע פתאום כי עליו להפוך את היצירות, סח לסוחרים ההמומים. חלף תלבושתם הרגילה של משרתי וסימני הדרגה האדומים, ילבושו הללו מהיום בנגדים מבד אדום, מן הסוג ממנו היו תופרים עד כה את סימני הדרגה, וסימני הדרגה ייתפרו מבד פשוט...

רדזוויל פקר את ידיו בייאוש וסיפר כי ניסה את מזלו בכל מקום, ודומה כי מזלו ביש. אין יריד כעת, ואין סוחר המחזיק ברשותו סחורה בכמות כה גדולה.

סוחר אחד, דווקא כן החזיק ברשותו כמות כה גדולה. **אם** חשבתם, כי ר' לייב הרוויח יען הדוכס השתגע, סיים מי שסיפר את הסיפור, "דעו לכם, כי הדוכס השתגע כדי שר' לייב ירוויח".

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פסק: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף פח/ב וכפטיש יפצץ סלע

פוצץ סלע

"תני דבי ר' ישמעאל: וכפטיש יפצץ סלע (ירמיה כג, כט) - מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות".

הפסוק בירמיה אומר, שדברי נבואה מאת ה' חזקים וקיימים ואין דבר העומד לפנייהם לבטלם.

ההבנה הפשוטה היא, שירמיה מדמה את חוזק דברי ה' לחוזקו של הפטיש החוצב בסלעים ומפרקם ומשברם. אך מדרשת חז"ל על פסוק זה המובאת בסוגייתנו, כמו גם במקומות נוספים משמע, שהפטיש הוא המתפוצץ לרסיסים מפני הסלע, ובדומה לפטיש - נחלק כל דיבור מפי הקב"ה לשבעים לשונות.

רש"י משאיר את פשט הפסוק על כנו, ולכן הוא מפרש, כי כוונת הדרשה היא: "מה פטיש מתחלק [הסלע על דין] לכמה ניצוצות". הסיבה היא ככל הנראה מפני שבדרך כלל המבנה התחבירי של משפטים בעברית הוא שהנושא (הפועל) נאמר בראשית המשפט, והמושא (הפעול) - לבסוף. **למשל**: "בן יבדד אב" (מלאכי א/ו); ועיין עוד רד"ק לבראשית כה, כג "ורב יעבד צעיר". יש אף ראשונים שמפאת דרך לשון המקרא מחד גיסא, והדוחק ביישוב לשון הגמרא מאידך גיסא, העדיפו לתקן את נוסח הגמרא (ראו סנהדרין לד/א תודה"ה מה פטיש ומרהש"א שם).

לעומת זאת, נכדו של רש"י, רבנו תם, מקיים את גירסת הספרים ומפרש את הפסוק באופן הבא: "וכפטיש יפצץ [אותו] סלע". כלומר ירמיה מדמה את חוזק דברי ה' לחוזקו של הסלע שמפניו מתפוצץ הפטיש.

את הקשויה מסגנון לשון המקרא מיישב (כמובא כאן בתוספות) בכך, שאין זה הפסוק היחיד שהנושא כתוב בסוף המשפט: "הרבה פסוקים יש כענין זה: 'אבנים - שחקו מים' (איוב די ט), פירוש: שחקו אותן מים".

דף צ/א המוציא סמנים שריון כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא, (הא איתמר עלה) אמר רב נתנן אמר רבה בר אבוב: לפי שאין אדם טורח לשרות סממנים לצבוע בהן דוגמא לאירא

סמים סמנים וסממנים

"סם" הוא שם כולל לחומרים שונים המופקים מן הצומח ומשמשים למאכל, לרפואה, לרעל או לצביעה (ראה הערת הר"י קאפח לפיהמ"ש לרמב"ם לעיל פ"א מ"ד). צורת היחיד מופיעה רק בלשון חכמים (כגון במשנה להלן ק"ב/ב כתב בדיו, בסם, בסקרא), אף במקרא מתועדת רק צורת הרבים "סמנים", אף שכנראה גם צורת היחיד היתה קיימת.

בצד צורת הרבים המקראית "סמנים", המצויה גם בלשון חכמים, נוצרו צורות רבים נוספות: **הכל** מכינים את שני צורני הריבוי הרגילים במקרא: ים, ות, גון; "על כן היהודים הפרוצים הילשיבם בְּעֵרֵי הַפְּרוֹת" (אסתר ט/ט). חוקרי הלשון הציעו שצורן ריבוי נדיר קיים במקרא: צורן הריבוי או -ון. דוגמא לכך בשירת דבורה (שופטים ז): "תְּחַדְלוּ פְּרוֹן בְּיִשְׂרָאֵל תְּחַדְלוּ" - הסימיות -ון היא סימיות הריבוי, כפי שמכונה הפועל הסמך למילה זו: "תְּחַדְלוּ".

בדרך זו יתכן שנוצרה צורת רבים נוספת למילה "סם": "סמין". אך על צורן הריבוי נוסף אחר כך גם הצורן הרגיל -ים, וכך התקבלה הצורה "סמנים" עם שני צורני ריבוי: סמי+ים.

בסוגייתנו (דף צ/א) נמצאת צורה זו ("סמנים") **בצד** צורת רבים נוספת: "סממנים". בבירור: "המוציא סמנים", ואילו בלשון רב נתנן בשם רבה בר אבוב "לשרות סממנים". במקומות אחרים מדובר בשתי חלופות נוסח. כגון במשנה בפרק א' (לעיל ז/ב) "סמנים", ובמשנה שבמשניות: "סממנים". וכן בסדר פיתום הקטורת (שמקורו מבבלי יומא ג/א): יש גורסים "חסר אַחַת מִקַּל סַמְנִיָּה - תִּבֵּי מִיָּהָה, ויש גורסים "סממניָה".

מה פשרה של הצורה הארוכה "סממנים"?

מסתבר שבעצם זוהי צורה אחת, אלא שיש שתי אפשרויות כיצד לכותבה. מי שכתב "סמנים" ומי שכתב "סממנים" - לקריאה אחת נתכוונו: "סממנים" = "סמנים". את המ' המוכפלת ניתן לבטא בכתב בשתי דרכים: או בעזרת הכתיב "המלא" "סממנים" (והשווא - חח), או כסגנון הכתיב הקצר הרגיל במקרא: "סמנים".

כיצד בדבר קרה לפילים כגון "נשענוני": הכתיב המקראי מקצר (ראה רש"י לעזרא טז, ככתוב: "עֲזָרְנוּ בְּיָדֵינוּ, פִּי עֲלֵינוּ הַקָּצֵר הַרְגִיל בְּמִקְרָא: "סמנים".

אך כשפסוק זה מובא (ללא ניקוד) במכילתא (דרי", בשלח, מסכת דוהי פרשה ב), לא חששו לשנות ולכתוב כתיב מלא: "נשענוני", כמנהג לשון חכמים.

ברם, במשך הזמן חלו שינויים בדרכי הקריאה, וכיום מקובל לקרוא "סממנים" בשווא נע (יש אף מנקדים: "סממנים"), בשווא מקראית "סמנים", לגבי "נשענוני" שבברכת הצדיקים (בנוסח עדות המזרח והחסידיים) יש מבטאים נון' אחת מודגשת (כבמקרא), ויש מבטאים שני נוני'.

הערה: כמובן שבנוסף ל"סממנים"/"סמנים" יש גם "סממנין"/"סמנין" בנין' סופית. אך אכמ"ל.

יש המשערים ואף מוכיחים, כי מקורה של דעה זו שיש צורך ב"אסיפה" של הדגים, בקראים בני תקופתו של רס"ג, עמם התווכח רבות כידוע, ובסגרה יוחסה דעה זו לרס"ג עצמו, בעוד הוא טורח להפריכה בספריו! (עיין מוריה גליון רצ-רצח עמ' כ"ו, ובאנציקלופדיה תלמודית ערך חגב הערה 99).

דף צא/ב אגד כלי שמיא אגד

משלוח מנות - בשני כלים!

חידוש מפתיע מופיע בשו"ת תורה לשמה (סימן קפ"ט) לגבי מצוות משלוח מנות בפורים. מצוות משלוח מנות מתקיימת על ידי משלוח שתי מנות מאכל לאדם אחד. בעל תורה לשמה כותב, כי השולח שתי מנות בכלי אחד, לא יצא ידי חובה! שהרי "אגד כלי שמיא אגד", וחפצים המונחים בכלי אחד נחשבים כגוף אחד. ידוע ומקובל, כי מחבר הספר תורה לשמה החותם בשם יחזקאל כחלי, הוא הגאון רבי יוסף חיים מבגדאד, ואכן, בספרו בן איש חי (פרשת צו הלכות פורים אות ט"ז) הוא מביא הלכה זו למעשה ופוסק, כי יש להקפיד לשלוח כל מנה בנפרד.

על העומד מאחורי פסיקה זו - במאמר שלפנינו.

סוגייתנו עוסקת בנידון "אגד כלי".

לדעת רבי יוחנן, אדם המוציא בשבת קודש חפצים שונים מרשות לרשות, והחפצים נתונים בתוך כלי אחד, אינו חייב עד שכל הכלי ייצא לרשות אחרת, אף על פי שהחפצים שבתוכו עברו את הגבול והם נמצאים ברשות השנייה, זאת, משום "אגד כלי". דהיינו: הכלים מאוגדים יחד.

בטעמו המדוייק של כלל זה נחלקו ראשונים. לדעת רש"י (רש"י ד"ה אבל), כל עוד הכלי לא יצא לחלוטין מן הרשות הקודמת, הרי הכלים מאוגדים ברשות הקודמת ואינם נחשבים כמי שעברו לרשות השנייה. הרמב"ם (הלכות שבת פרק י"ב הלכה י"א) נוקט בהסבר שונה לחלוטין: הכלי מאגד את כל הנמצא בתוכו להחשיבו חפץ אחד. מעתה, כל עוד האחרון שבהם לא יצא מן הרשות הקודמת, אין להחשיב את מעשהו כמעשה הוצאה מושלם מרשות לרשות, שהרי חלק מן החפץ נותר ברשות הקודמת.

דין "אגד כלי" אינו נוגע להלכות שבת בלבד. הראשונים למדו ממנו דינים להלכות שונות, גם לגבי קבלת דם הקרבנות. קבלת דם הקרבנות צריכה להיות בצד צפון. אם רוב הכלי נמצא בצד דרום, אף שקבלת הדם נעשתה בחלק הכלי הנמצא בצד צפון, נפסלה הקבלה מפני שאגד הכלי גורם שהכלי נחשב כמי שכולו נמצא בדרום (שיטה מקובצת, זבחים, מז/א).

הריטב"א כותב (מכות, יט/א), כי לדעת הסוברים ש"אגד כלי שמיא אגד", כלי ובו פירות ביכורים שנמצא על גבול ירושלים, חלקו בפנים החומה וחלקו מחוצה לה, ייחשב כנמצא כולו במקום אחד לפי מיקומו של הכלי והדבר ישליך על מעמדם של הפירות.

ומכאן למשלוח מנות. חידושו של בעל בן איש חי, שיש להפריד את שתי המנות ולהניח בשני כלים, תקף לפי שיטת הרמב"ם בלבד, הסובר ש"אגד כלי" מצרף את החפצים המונחים בתוך הכלי להחשב כמקשה אחת, ולפנינו מנה אחת ולא שתי מנות. ברם, לשיטת רש"י שאגד כלי גורם שהם נחשבים כמי שמונחים כולם ברשות הקודמת, אך הוא אינו משנה את מעמדו הייחודי של כל אחד מן החפצים, אין מקום לחידוש זה.

שתי מנות זהות: בעל שו"ת שם משמעון (או"ח סי' ל"א) מסכים עם סברא זו באופן חלקי בלבד. לדעתו, אפשר לשלוח שתי מנות שונות בכלי אחד, אך שתי מנות זהות הכלי יצרף לאחת, ואותן יש לשלוח בשני כלים, כל מנה בכלי נפרד. טעמו הוא, כי אמנם לעניין שבת, כל הנתון בכלי אחד נחשב כדבר אחד, אך מצוות משלוח מנות מתייחסת לחשיבות המנה הנשלחת. מעתה, כל עוד כל מנה מוגדרת בטעמה ובטיבה, אין מניעה לשלוח שתי מנות זהות, אולם, אם המנות זהות, הן אכן מתאגדות באותו כלי.

משלוח מנות ממספר מנות קטנות: מעניין לציין, כי דימוי נוסף בין מצוות משלוח מנות לבין מלאכת הוצאה בשבת, מופיע בשו"ת התעוררות תשובה (סימן קכ"ו), בו נאמר, כי אף על פי שיש צורך בשתי מנות חשובות, אפשר להניח בכלי אחד מספר מנות קטנות, שאין בכל אחת מהן חשיבות, והכלי מצרפן להחשב כמנה אחת בעל חשיבות.

מאמר על משנה מסדר זרעים הנלמדת עם הדף היומי

כלאים, פרק ב', משנה ה': תבואה שעלה בה ספיחי איסטיס וכו' וכן תלתן שהעלה מיני צמחים, אין מחייבין אותו לנכש כלאים **מרצון ושלא מרצון**

במשנה נאמר כי כשצמחו מאליהם בשדה מיני זרעים שונים והם גדלים בכלאים - אין בעל השדה עובר על איסור כלאים מן התורה, אך חז"ל אסרו לקיים הצמחים בשדה מפני מראית העין, שמא יטעו הרואים לחשוד בו שזרעם במזיד. הואיל והאיסור אינו אמור אלא כאשר יש מקום לחשוד בו, אם צמח בשדה מין זרע נוסף המזיק לזרע שבעל השדה זרע בשדה, אין מי שיחשוד בבעל השדה שהוסיף לזרוע את המין המזיק, ולפיכך אינו חייב למהר לעקור את הזרע השני (ראה על כל זאת ברמב"ם, הלכות כלאים, פרק ב', הלכה ז').

בעל "קהילות יעקב" (בבא בתרא, סימן ד') מציג סתירה, לכאורה, למשנתנו מן המבואר במסכת בבא בתרא (ב/א): "מחיצת הכרם שנפרצה, אומר לו גזור... לא גדרה - הרי זה קידש". כלומר: שני שדות סמוכים, שבעליו של אחד מהם זרע בו תבואה ובעל השדה השני נטע בו כרם, והיתה ביניהם מחיצה שמנעה את עירוב התבואה והגפנים ולא היה איסור כלאים. אם נפרצה המחיצה, עליהם לגדרה ואם לא עשו כן, נאסר חלק התבואה שהוסיף וצמח מעת שנפרצה הגדר. הרי ברור שבעל התבואה אינו מעוניין בכרם האוסר את תבואתו, ואף אין כל עילה לחשוד בו שהוא מעוניין בו, שהרי הכרם אינו שלו ואין לו כל תועלת בו. מדוע, איפוא, נאסרת התבואה אם אין מקימים את המחיצה מחדש? במה שונה מקרה זה מבעל שדה שצמח בשדהו מין זרע נוסף המזיק לזרע הקיים, שאינו חייב לעקרו?

בתשובתו מציב בעל "קהילות יעקב" יסוד למדני: איסור כלאים תלוי בזיקתו של הצמח אל השדה; אם יש לו זיקה אל השדה - הוא אסור משום כלאים. אין לו זיקה אל השדה - אינו אסור משום כלאים.

מעתה, זרע שצמח מאליו ובעל השדה אינו חפץ בו - מבחינת ההלכה אין הוא מוגדר זרע של השדה אלא כסרח העודף. לא נאמרו איסורי כלאים בזרעים שאין להם זיקה לשדה ואין הם אלא מיותרים ובלתי רצויים.

ברם, שני מיני גידולים בשדות סמוכים, שכל אחד מהם נזרע על ידי בעליו מרצון ומתוך כוונה, אי אפשר להגדיר אף אחד מהם כבלתי רצוי וכאילו אין לו זיקה אל השדה, שהרי בעל התבואה חפץ בה בכל מאודו, ובעל הגפנים חפץ בהן גם הוא. לפיכך נאסרת התבואה כי היא גדלה בכלאים עם הכרם [ועיי"ש שיש להקשות ממשנה ז', וצ"ח לדברי רעק"א בתוספותיו ולמשנה ראשונה, שם].

לעילוי נשמת
 מרת **שושנה ברגר** ע"ה
 ב"ר אברהם שיוביץ ז"ל נלב"ע י"ט בטבת תשע"א
תנצב"ה
 הונצחה ע"י משפחות לוסיטיג, קוק וכרמל הי"ו

לעילוי נשמת
 הרבנית **מאשה מרקוביץ** ע"ה
 בת ר' נחום יואל הלוי ז"ל נלב"ע י"ט בטבת תשל"ו
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בנה ידידו
 הר"ר **צבי מרקוביץ** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת
 הר"ר **נפתלי צבי שיף** ז"ל
 ב"ר יששכר דב ז"ל נלב"ע כ"א בטבת תשנ"ח
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
 הר"ר **מאיר הירש** ז"ל
 ב"ר יהושע צבי ז"ל נלב"ע כ' בטבת תשס"ח
תנצב"ה
 הונצח ע"י משפחת הירש שיחיו - אפרת

לעילוי נשמת
 הר"ר **מנשה וסרצוג** ז"ל
 ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ"ב בטבת תשל"ב
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עשרות אלפי גמרות
 מודפסות ונלמדות
 לעילוי הנשמה המונצחת
 בעמוד הגמרא

הקדם והנצח את נשמות יקיריך ז"ל

שיום הזיכרון שלהם חל בחודשים:
ניסן - אייר - סיון - תמוז

בגמרא המיוחדת "מהדורת כתר הש"ס" בהוצאת "מאורות"

לפרטים והרשמה: טל. 03-5775307 פקס. 03-7601020